

Danijela Trškan

Metodična struktura sodobnih srednješolskih učbenikov za zgodovino

Učbenik je temeljna šolska knjiga, v kateri so znanstvene in strokovne vsebine predelane po določenih programskih, pedagoških, psiholoških in didaktično-metodičnih načelih. Učbenik mora biti usklajen z učnim načrtom, prilagojen za določeno starost učencev ter didaktično-metodično in vizualno ustrezno oblikovan.¹

Vloga sodobnega učbenika v šolskem izobraževanju se je spremenila. Učbenik ne predstavlja edini vir znanja, ki ga je potrebno uporabljati in reproducirati, ker poenostavlja znanstveno vsebino in uvaja učence v svet znanosti in stroke, ampak postaja tudi knjiga, ki omogoča produktivno delo, učenje in izobraževanje ter tako omogoča spoznavanje, razmišljanje, opazovanje, sklepanje in samostojno delo. Učbenik je torej postal knjiga, ki uči učiti se.²

Nekateri učbeniki imajo tudi dodatno didaktično gradivo, kot npr. delovne zvezke, atlase in zbirke virov. S takšnim gradivom se pri sposobnejših učencih lahko preseže učbeniška zahtevnost, pri šibkejših učencih pa dopolnjuje učbeniška razlaga.

Vrste učbenikov

Učbeniki so lahko klasični, poldelovni ali delovni. *Klasični učbenik* vsebuje besedilo, slikovno ali pisno gradivo pa je le ilustracija ali poglobitev besedila v učbeniku. Klasični učbenik vsebuje sistematični pregled učnih tem, zato nakazuje tudi norme za preverjanje znanja za receptivno preverjanje znanja in za samopreverjanje znanja učencev. Zato je namenjen predvsem domačemu delu.³

*Poldelovni učbenik*⁴ vsebuje besedilo, slikovno gradivo in naloge. Vprašanja na koncu ali med besedilom poglavja so namenjena utrjevanju in ponavljanju učbeniške vsebine, motiva-

¹ Malič, J. (1992). Vloga učbenika pri pouku. V: Učbeniki danes in jutri. Prispevki s srečanja avtorjev učbenikov 11. septembra 1991, Ljubljana: DZS, str. 34. Podobno navaja tudi: Strokovnik. (1997). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 13.

² Malič, J. (1992). Vloga učbenika pri pouku. V: Učbeniki danes in jutri. Prispevki s srečanja avtorjev učbenikov 11. septembra 1991, Ljubljana: DZS, str. 34-35. »Kljub velikemu prodoru sodobne učne tehnologije je učbenik še vedno temeljni pripomoček pri učno-vzgojnem delu v šoli. Z njegovo pomočjo dobijo učenci potrebno znanje. hkrati pa jim pomaga razvijati umske sposobnosti, še posebej kritično, dialektično in ustvarjalno mišljenje, brez katerega ni mogoče dojeti bistva stvari in pojavov.« Poljak, V. (1983). Didaktično oblikovanje učbenikov in priložnikov. Ljubljana: DZS, str. 3.

³ Janez Ferbar razvršča učbenike v pojmovno orientirane učbenike, ki razčlenjajo, urejajo in povezujejo znanje stroke oz. znanstveno vsebino; v procesno orientirane učbenike, ki posvečajo pozornost dejavnostim, ki so značilne za določeno znanost ter tako poudarjajo predvsem procese za pridobivanje novega znanja ter v učbenike, ki v ospredje postavljajo vsebine, ki so zanimive za določeno starostno slopnjo učencev ali tudi družbe. Ferbar, J. (1992). Učbeniki za uk in pouk. V: Učbeniki danes in jutri. Prispevki s srečanja avtorjev učbenikov 11. septembra 1991. Ljubljana: DZS, str. 41.

⁴ Zaenkrat je bil edini poldelovni učbenik za srednjo šolo, gimnazijski učbenik Grobelnik, I. (1992). Zgodovina 3. Ljubljana: DZS. O tem učbeniku je pisal Trojar, Š. (1994). Vloga delovnega učbenika zgodovine v učnem procesu. V: Zgodovina v šoli. Letnik III. Št. 1, str. 45-46.

ciji učencev za branje in za dodatno razmišljanje o vsebini, nekatera vprašanja pa so namenjena tudi analizi slikovnega gradiva. Takšen učbenik vsebuje tudi napotke za delo npr. z atlasom, delovnim zvezkom ali drugo dopolnilno literaturo.

Delovni učbenik spodbuja produktivni učni slog in samostojno delo učencev, saj vključuje učbeniško besedilo, pisne in slikovne zgodovinske vire ter številne naloge. Delovni učbenik vsebuje tako veliko slikovnega in pisnega gradiva, ki je namenjeno za uporabo in analizo oz. je vključeno pri nalogah. Delovni učbenik⁵ omogoča aktivno poučevanje in učenje. Lahko se uporablja pri obravnavanju učne snovi, pri preverjalnem in ponavljalnem razgovoru, pri urjenju in ponavljanju učne snovi ter tudi pri samopreverjanju znanja.

Nekatere naloge v učbeniku pa tudi spodbujajo k dodatnem delu in uporabo dodatnih učil (npr. videa, strokovne literature, CD-ROM-ov, interneta). Učbenik vsebuje veliko nalog, ki se nanašajo na različne zgodovinske vire, kjer lahko učenci pojasnjujejo, poglobljajo, širijo in konkretizirajo zgodovinsko besedilo v učbeniku ali pa spodbujajo razvijanje predmetnih sposobnosti, kot npr. analizo, interpretacijo in vrednotenje pisnih in vizualnih virov (zemljevidov, statističnih podatkov, grafov, plakatov, karikatur itd.). Vprašanja v delovnih učbenikih se lahko nanašajo na dejstva in podatke, na razumevanje dogodkov, na poglobljanje ali širjenje znanja. Naloge so lahko objektivne naloge pojasnjevanja in interpretiranja, naloge s kratkim odgovorom ter krajše in daljše esejske naloge.

Delovni učbeniki nakazujejo precej bolj razčlenjeno metodično stran pouka. Takšni učbeniki nudijo za isti učni načrt različne metodične kombinacije in variante, zato se medsebojno razlikujejo. Pri izboru se učitelji odločajo glede na metodično zasnovo ali pa glede na različne didaktične poudarke ob istih temah. Delovni učbenik naj bi učence naučil, kako se uči predmet zgodovina, kako se razumno bere besedilo v učbeniku, kako se loči bistvo od nebistva, kako se bistvene elemente podčrtuje ali kako se te elemente v obliki preglednih stavkov prepisuje v zvezek, kako se bere in opisuje slikovni material, kako se slikovno gradivo uporablja in kako se lahko pisno ali ustno, samostojno ali skupinsko preuči učbeniško gradivo. Takšni učbeniki omogočajo, da učenci z njihovo pomočjo pridobijo znanje in delovne sposobnosti.⁶

Značilnost slovenskih učbenikov za zgodovino 20. stoletja je, da so predvsem klasični učbeniki, kjer je poudarjena vsebina; slikovno gradivo pa je ilustracija ali poglobitev učbeniške vsebine. Učbeniki vsebujejo le motivacijska in zaključna ponovitvena vprašanja učbeniške vsebine. Ponekod so delovni elementi do neke mere prisotni, vendar pa premalo dodelani oz. ne omogočajo produktivnega pouka.⁷

Francoski učbeniki za zgodovino 20. stoletja so različni, saj je v Franciji veliko založb, ki izdajajo učbenike. Tako so nekateri učbeniki klasični (dopolnjuje jih delovni zvezek), drugi pa poldelovni učbeniki, saj vsebujejo različne naloge, ki spodbujajo samostojno in produktivno delo učencev. Angleških učbenikov za zgodovino 20. stoletja je zelo veliko, vendar pa prevladujejo poldelovni učbeniki.

⁵ O delovnih učbenikih tudi: Weber, T. (1993). Zgodovinski učbeniki, njegova didaktična zasnova, tipi učbenikov in delo z njimi. V: Zgodovina v šoli. Letnik II. Št. 3, str. 25-26.

⁶ Več o tem v: Dvoržak, N., Gršič, D., Orlič, A. (1989). Metodični priručnik za nastavnika uz učbenik povijesti čovjek u svom vremenu za VIII. razred osnovne škole. Zagreb: Šolska knjiga, str. 10; Poljak, V. (1983). Didaktično oblikovanje učbenikov in priručnikov. Ljubljana: DZS, str. 19-20.

⁷ Izjema pa so že nekateri učbeniki, npr. učbeniki za tehniške šole, ki vsebujejo naloge, ki se nanašajo na slikovno in pisno gradivo. Npr. Berzelak, S. (1999). Zgodovina 2 za tehniške in druge strokovne šole. Ljubljana: Modrijan.

Didaktično-metodična zasnova sodobnih zgodovinskih učbenikov

Pri didaktičnem oblikovanju učbenika je potrebno upoštevati predpisani učni načrt in predmetnik. Zunanjo strukturo učbenika predstavljajo format, vezava, obseg učbenika, vrsta papirja, prelom, pisava, jezik in stil ter likovna oprema.⁸

Glavni elementi notranje strukture sodobnega učbenika pa so besedilo, slikovno gradivo, pisni viri, slovar pojmov in naloge.⁹

Osnova notranje strukture učbenika je *besedilo*, ki predstavlja znanje določenega predmeta. Na osnovi tega avtor strukturira in sistematizira vsebino v poglavja oz. široke teme, te pa na teme, ki vsebujejo podteme oz. didaktične poudarke. Avtor izbere tudi naslove za poglavja in teme ter vključi tudi podnaslove za didaktične poudarke. Tako didaktično dodelani učbeniki že nakazujejo obseg in globino učne vsebine za posamezno učno uro.

Učbenik pri zgodovini je sekundarni vir, saj avtor predstavi podatke oz. dejstva, ugotovitve in primere, ki jih je povzel in prilagodil stopnji učencev iz različnih drugih sekundarnih virov ali zgodovinske literature.¹⁰

Sodobni zgodovinski učbenik naj bi bil objektivni pri ponujanju različnih mnenj in vidikov obravnavanih problemov; vseboval naj bi dovolj osnovnih informacij in primerov za razumevanje glavnih problemov obdobja; dovolj primerov, da bi se učenci lahko posvetili določeni temi bolj splošno ali pa poglobljeno; veliko virov, ki bi bili primerni starosti in sposobnostim učencem in bi omogočili razvijanje raziskovalnih sposobnosti; dovolj podatkov iz virov, da bi učenci lahko vrednotili vire in tudi različne aktivnosti za samostojno delo učencev.¹¹

⁸ O tem več v: Malić, J. (1992). Vloga učbenika pri pouku. V: Učbeniki danes in jutri. Prispevki s srečanja avtorjev učbenikov 11. septembra 1991. Ljubljana: DZS, str. 36.

⁹ O tem tudi: Vrbotić, M. (1983). Kako učiti istoriju. Metodički priručnik. Beograd. Zavod za udžbenike in nastavna sredstva, str. 159; Malić, J. (1992). Vloga učbenika pri pouku. V: Učbeniki danes in jutri. Prispevki s srečanja avtorjev učbenikov 11. septembra 1991, Ljubljana: DZS, str. 35-36 in Moniot, H. (1993). Didactique de l'histoire. Paris: Nathan, str. 205-206.

¹⁰ Poljak, V. (1983). Didaktično oblikovanje učbenikov in priročnikov. Ljubljana: DZS, str. 25. »Učbenik naj bi bil napisan tako, da omogoča učencu učenje z razumevanjem. To pa je možno le, če je po uporabi izrazov, skladnji in celotni strukturi usklajen z razvojno stopnjo mišljenja učencev, ki jim je namenjen. .../ Vživetiti se mora v položaj ali učencu omogoča njegov miselni razvoj razumevanja besediša; na kakšen način predstaviti snov, da bo učencu čim bolj jasna in nazorna (uporaba besedila, slik, skic, grafikonov), na kakšen način vzbuditi radovednost pri učencu, da ga bo snov pritegnila ...« Puklek, M. (1996). Učenje pojmov in učbeniki na prehodu s konkretno-logične na formalnologicno stopnjo mišljenja. V: Sodobna pedagogika. Letnik 47. Št. 5-6, str. 297-298.

¹¹ Povzeto po: History teaching and the promotion of democratic values and tolerance. (1996). A handbook for teachers. Strasbourg: Council for Cultural Co-operation, str. 49-50.

Nevenska Cigler meni, da učitelji družboslovnih predmetov uporabljajo bolj slikovno in grafično gradivo učbenika, besedila redkeje. Zato je potrebno, da učitelji uporabljajo pri pouku tudi učbeniško besedilo. Cigler, N. (1997). Kakšen je dober učbenik, kako napraviti, izbrati in uporabljati učbenike. Seminar Sveta Evrope v Uppsali. V: Vzgoja in izobraževanje. Letnik XVIII. Št. 3, str. 36.

»Glede na metodo branja in dela s tekstom je nenavadno pomembno, da tekst učbenika učence neposredno navaja na uporabljanje določenih aktivnosti – miselnih, izraznih, senzoričnih, praktičnih. S takim navajanjem bodo učenci učbenik brali, vendar bodo delali tudi s tekstom, in ko si to sposobnost pridobijo ob branju učbenika in ob delu z učbenikom, se bodo hkrati usposobili tudi za delo z vsemi drugimi teksti.« Poljak, V. (1974). Didaktika. Ljubljana: DZS, str. 118.

»Ne znajo smiselno brati učbenika in samostojno delati s shemami, tematskimi kartami, dokumenti in drugimi učili. Takšni učenci si med daljšim učnim procesom ne pridobijo dobrih učnih navad in sposobnosti sistematičnega razmišljanja.« Trojar, Š. (1997). Tekoče utrjevanje in dolgoročno preverjanje znanja pri pouku zgodovine. V: Zgodovina v šoli. Letnik VI. Št. 4, str. 43.

Posebno mesto ima v učbeniku *slikovno gradivo*, saj je brez njega učbenik informativno manj učinkovit, enoličen in kompozicijsko siromašen.¹² Med najpogostejše ilustrativno gradivo spadajo fotografije, umetniške slike, plakati, karikature, skice, grafi, statistične tabele, pa tudi zemljevidi. Slikovno gradivo ilustrira oz. prikazuje določene situacije, dogodke, osebnosti ali poenostavlja in konkretizira določene podatke in težje dele besedila. Ilustracije v učbeniku morajo biti didaktično in metodično usklajene z vsebino učbenika in starostno stopnjo učenca. Ilustracije in besedilo v učbeniku se medsebojno dopolnjujejo, zato mora biti tudi jezik ilustracij in besedil dostopen učencem ter mora razširjati vizualno predstavo učencev o določenem zgodovinskem dogajanju.¹³ Posebno vizualno predstavitev pa predstavljajo besedne sheme oz. grafične predstavitve podatkov ter tudi časovne preglednice pri zgodovinskih učbenikih, ki konkretizirajo in poenostavljajo učno snov.

Poleg vizualnih virov pa učbenik vsebuje tudi *pisne vire* oz. odlomke iz primarnih virov (npr. pričevanja, govori, uradni dokumenti, pogodbe ipd.) in odlomke iz sekundarnih zgodovinskih pisnih virov (literarnih del, znanstvenih monografij). Pisni viri so lahko daljši ali krajši odlomki in so v tesni povezavi z učbeniškim besedilom, saj učbeniško vsebino razširjajo ali poglobljajo. Didaktično-metodična vloga pisnih virov je precejšnja, saj omogočajo konkretno predstavo zgodovinskega dogajanja in so lahko tudi osnova za samostojno delo. Z branjem, opazovanjem, analiziranjem in vrednotenjem teh virov se učenci učijo dela pravih zgodovinarjev oz. raziskovalcev.

Za pridobitev znanja pa se morajo učenci naučiti tudi *pojme*, izraze oz. zgodovinsko terminologijo, zato sodobni učbeniki posvečajo več pozornosti tudi razlagi določenih pojmov, ki olajšujejo učencem branje in razumevanje učbeniškega besedila. Pojmi so lahko predstavljeni na koncu učne teme ali na koncu učbenika v obliki slovarčka pojmov.

Poleg vsebine pa so pomembne tudi *naloge*. Sodobni učbeniki vsebujejo naloge že na začetku besedila (poglavja in tem), da uvajajo učence v branje vsebine učbenika. Med besedilom so ponavadi naloge postavljene na slikovno gradivo ali na pisne vire. Naloge so najpogostejše naloge, ki zahtevajo krajši odgovor oz. krajše esejске naloge ter objektivne naloge s kratkimi odgovori ali naloge pojasnjevanja in interpretiranja.

Pri nalogah učenci vadijo različne dejavnosti kot so senzorične dejavnosti (opazovanje slikovnega gradiva) ali miselne dejavnosti (analiziranje, izločanje, primerjanje, razlikovanje, konkretiziranje, sistematiziranje, povzemanje, razširjanje, dokazovanje, sklepanje, opredeljevanje itd.).¹⁴

Kriteriji za učinkovite naloge so razumljivost, primernost oz. ustreznost učencem na določenem nivoju; veljavnost (prikazujejo realnost tistega, kar izražajo); izvršljivost (učenci jih rešujejo glede na sposobnosti in glede dostopnih virov); določenost (so jasno in natančno izražene) in združljivost (so usklajene z drugimi nalogami).¹⁵

Naloge in vprašanja v učbeniku poskušajo odvrniti učenca od pasivnega branja, mehničnega osvajanja in verbalne reprodukcije formalno naučene učne snovi. Učbenik mora učence navajati, da aktivno pristopijo, mislijo, odkrivajo glavne podatke, analizirajo, povezujejo, sintetizirajo, podajajo logične zaključke, ocenjujejo itd. Avtorji ponavadi uporabljajo naslednje glagole: poglejte, opišite, analizirajte, ponovite, utrdite, razporedite, povežite, pojasnite, razmislite, ocenite, navedite primere, dokažite, preverite, poiščite ipd.

¹² O tem tudi: Poljak, V. (1983). Didaktično oblikovanje učbenikov in priročnikov. Ljubljana: DZS, str. 61.

¹³ Poljak, V. (1983). Didaktično oblikovanje učbenikov in priročnikov. Ljubljana: DZS, str. 61.

¹⁴ Ibid., str. 28.

¹⁵ Kriteriji so povzeti po: Marsh, C. J. (1993). Key concepts for understanding curriculum. London: The Falmer Press, str. 90.

Naloge, ki so na koncu poglavja in tem pa omogočajo srednje in dolgoročno ponavljanje učnih vsebin za zapomnitev in trajnost znanja. Ponavljanje je lahko reproduktivno in produktivno. Reprodktivno ponavljanje je dobesedno reproduciranje učne vsebine. Avtorji v učbeniku pomagajo učencem pri ponavljanju tako, da nakažejo v besedilu obdelane učne vsebine in razmerje med poglavji ali temami učbenika s posebnim tiskom (npr. poševno, podčrtano, z drugo barvo ipd.) ali s posebnimi opozorili (kot npr. Pomembno! Pomni! Ne pozabi!) S takšnim zapisom avtorji učencem omogočajo, da ločijo bistvo od nebistva oz. da bistveno ponovijo. Nekateri avtorji pa dodajo tudi povzetek teme ali časovno preglednico pomembnih dogodkov. Pri produktivnem ponavljanju pa gre za ponavljanje vsebine ali primerjavo poglavij in tem z novega vidika, tako da lahko učenci vsebino poglobijo, razširijo ali kako drugače spremenijo.¹⁶

Naloge lahko navajajo na branje in preučevanje dodatne literature. Naloge se lahko nanašajo tudi na vsebino izven učbenika, npr. na atlas ali dodatno strokovno literaturo.¹⁷

Takšna notranja struktura je še posebej pri podelovnih in delovnih učbenikih, kjer je značilno, da so naloge v uvodu, med besedilom ter na koncu poglavja in tem.

Pri izbiri učbenikov so pomembni tudi naslednji elementi: aktualnost vsebine, glavni pojmi, privlačnost tiska, prilagojenost učencem z različnimi sposobnostmi, možnosti za razvoj kreativnosti; prilagojenost določeni stopnji učencem, prilagojenost težavnosti jezika, cena učbenika; možnost svobodne izbire vsebin in uvajanja nove učne strategije ter vključenost predlogov za domače naloge.¹⁸

Glavna vprašanja, ki se postavljajo pri evalvaciji učbenikov, so naslednja:

- ali sta podoba in izdelava učbenika ustrezni za uporabo pri pouku (format, način vezave, vrsta papirja, velikost in tipologija črk, ilustrativno gradivo);
- ali so v učbeniku primerni in zadostni napotki za uporabo;
- ali je obseg učbenika ustrezen;
- ali je vsebina učbenika povezana s cilji učnega načrta;
- ali so elementi ustrezni (kot npr. razporeditev učne snovi, uvajanje v učno temo, doslednost podajanja, preglednost, primernost navedenih definicij temeljnih pojmov, razumljivost, obseg in izbor ilustrativnega gradiva, izbor vaj in nalog);

¹⁶ Več o ponavljanju: Poljak, V. (1983). Didaktično oblikovanje učbenikov in priročnikov. Ljubljana: DZS, str. 30.

¹⁷ Več o nalogah pri zgodovinskih učbenikih: Vrbetić, M. (1983). Kako učiti historiju. Metodički priručnik. Beograd. Zavod za udžbenike in nastavna sredstva, str. 176-77 in Poljak, V. (1983). Didaktično oblikovanje učbenikov in priročnikov. Ljubljana: DZS, str. 29. »Zato bi lahko rekli, da je učbenik šele izhodišče, iz katerega učenec samostojno napreduje v ustvarjalnem delu, to pa pomeni, da si razširja in pogloblja znanje zunaj okvira učbenika.« Poljak, V. (1983). Didaktično oblikovanje učbenikov in priročnikov. Ljubljana: DZS, str. 40.

¹⁸ Povzeto po: Marsh, C. J. (1993). Key concepts for understanding curriculum. London: The Falmer Press, str. 54-55. Pri analizi učbenikov se upoštevajo naslednji elementi: avtorji, cena, izdaja, datum izdaje, založba, prodajni postopki, količina, posebne zahteve, izobrazba učiteljev, estetska vrednost, sestavine, potrošnost, trdnost, mediji, kvaliteta, sigurnost, pristop, učni cilji, usmerjenost histvenih vprašanj, multikulturalnost, obseg in zaporednost, omejitev časa, sredstva za ocenjevanje, razumljivost, sposobnost motiviranja, predpogoji, berljivost, vloga učenca, vloga učitelja. Prav tam, str. 56. Dober učbenik hi moral biti »privlačen na videz, kar je posebno pomembno za naslovnico. Pisan je v jeziku, ki je učencem hližu. Sporočila so jasna, kajti besedilo, ki ga učenci ne razumejo, se učijo na pamet. Zaželena je obarvanost s humorjem. Nazornost besedila dopolnjujejo slike in ponazoritve. Vsebina učbenika mora vsebovati razlago temeljnih dejstev, pojmov, definicij in strukturo mišljenja. Slikovne in grafične ponazoritve morajo imeti napise, ki pojasnjujejo in usmerjajo učenca k bistvu. Učbenik naj bi spodbujal vedoželjnost (usmerjanje v iskanje dodatnih informacij v drugih virih) in kreativnost, omogočal individualizacijo, kooperacijo med učenci, pomagal razvijati jezikovno kulturo in vrednote, kot so kritičnost, demokratično mišljenje, enakost spolov, strpnost in sožitje.« Cigler, N. (1997). Kakšen je dober učbenik, kako napraviti, izhrati in uporabljati učbenike. Seminar Sveta Evrope v Uppsali. V: Vzgoja in izobraževanje: Letnik XVIII. Št. 3, str. 35.

- ali učbenik spodbuja učenca k raziskovanju, razvijanju sposobnosti in spretnosti, iskanju in reševanju problemov ter komuniciranju;
- ali vsebuje diferenciacijo pouka, navaja na skupinsko delo in iskanje različnih poti do ciljnih znanj in sposobnosti.¹⁹

Pri zgodovinskem učbeniku pa se pri evalvaciji pojavljajo tudi dodatna vprašanja:

- ali učbenik vključuje različne vire, ki omogočajo učencem razvijati sposobnosti za preučevanje virov;
- ali selekcija virov predstavlja različne poglede in mnenja;
- ali vprašanja omogočajo možnost za pravo preučevanje in diskusijo.²⁰

Joke van der Leeuw-Roord predlaga naslednje kriterije, ki bi se lahko upoštevali pri sodobnem zgodovinskem učbeniku:

1. »Izziv: Učbenik ne daje končnih odgovorov, ampak odpira poti za nadaljnja vprašanja in osebno raziskovanje. Spodbuja kritično mišljenje in razvija osebno mnenje oz. oceno.
2. Aktivnost in kreativnost: Zgodovinski učbenik spodbuja samostojno učenje. Učenci bi morali biti sposobni uporabiti besedilo in se učiti brez pomoči učitelja. Učbenik mora spodbujati spiralni razvoj spretnosti in vedenja, prispevati k osebni razvoju učencev in vsebovati različne naloge in vaje.
3. Akademsko in pedagoško posodobljen: Učbenik mora vsebovati rezultate natančnega znanja sodobne znanosti. Napisan mora biti brez nacionalne pristranskosti ali prednosti.
4. Večperspektivnost: Učbenik mora vključevati več interpretacij zgodovine in vsebovati vire, ki vsebujejo različna mnenja. Mora biti proti pristranskosti in stereotipom. Vključevati mora naslednje elemente: človekove pravice, večkulturnost in enakopravnost ter vsebovati ravnotežje med lokalno, regionalno, nacionalno, evropsko in svetovno zgodovino.
5. Starostna skupina in sposobnosti: Učbenik se mora osredotočiti na starostno skupino učencev. Upoštevati mora nivo bralca, ponuditi diferenciacijo pri nalogah in vajah ter tudi pomoč pri ocenjevanju in moderaciji.
6. Jezik: Učbenik mora upoštevati jezikovne sposobnosti določene starostne skupine, mora pa tudi razvijati pojmovne in jezikovne spretnosti.
7. Usklajenost z učnim načrtom: Učbenik mora biti usklajen z učnim načrtom, vendar pa mora dopustiti tudi čas za dodatne dejavnosti.
8. Atraktivnost: Učbenik mora biti atraktiven. Ilustracije morajo imeti namen in ne smejo biti za dekoracijo.
9. Dodatni materiali: Učbenik mora vsebovati napotke za druge vire, kot so npr. multimedija in informacijska tehnologija.

¹⁹ Kriteriji so vzeti iz: Strokovnik. (1997). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 13.

Kriteriji za evalvacijo učbenikov so različni. Na primer delitev na šolske kriterije: ali je vsebina povezana s cilji, ali je veljavna in zanesljiva, ali je logično organizirana, psihološko ustrezna, prilagojena principom učenja in razvojni stopnji učencev, interesu in osebni motivaciji; ali gre za točnost in ustreznost jezika, ustrezne in primerne ilustracije, ali je zaporedje nalog ustrezno, ali učenci dobijo hitro povratno informacijo in ustrezno vajo; ali zagotavlja razvoj razumevanja in kritičnega mišljenja ter na drugi strani delitev na praktične kriterije kot so cena, atraktivnost, format, uporaba barv, kakovost papirja in platnic. Lewy, A. (1977). Handbook of curriculum evaluation. International institute for educational planning. New York: Longman Inc., str. 76. Glavna vprašanja, ki se nanašajo na učbenik so naslednja: »ali naj bo učbenik edini ali temeljni vir znanja za učence; ali naj učbenik usmerja učence, kako se učiti, ne le, kaj se učiti; ali naj učbenik usmerja učitelje, kako poučevati, in ali naj vsebuje več snovi, kot jo učitelj v razpoložljivem času z učenci lahko predela.« Cigler, N. (1997). Kakšen je dober učbenik, kako napraviti, izbrati in uporabljati učbenike. Seminar Sveta Evrope v Uppsali. V: Vzgoja in izobraževanje: Letnik XVIII. Št. 3, str. 34.

²⁰ Kriteriji so vzeti iz: History teaching and the promotion of democratic values and tolerance. (1996). A handbook for teachers. Strasbourg: Council for Cultural Co-operation, str. 37-38.

10. Korelacija: Učbenik mora ponuditi učiteljem in učencem predloge za interdisciplinarne teme in projekte v učnem načrtu.²¹

Učbenik je na eni strani namenjen učencem za dopolnjevanje in poglobljanje ter domače učenje, na drugi strani pa ga uporabljajo tudi učitelji, saj jim pomaga izdelati letni individualni učni načrt ter načrtovati učne oblike, metode in sredstva. Učbenik ima pomembno vlogo pri načrtovanju dnevnih aktivnosti v razredu, saj učitelj uporablja učbenik za načrtovanje vsebinskih poudarkov in tudi dejavnosti.

Primerjava metodične zasnove sodobnih srednješolskih učbenikov za zgodovino 20. stoletja

Slovenski srednješolski učbeniki

Za primerjavo metodične zasnove slovenskih učbenikov za zgodovino 20. stoletja sta vključena naslednja učbenika: *Repe, B. (1995). Naša doba. Oris zgodovine 20. stoletja, učbenik za 4. razred gimnazije. Ljubljana: DZS in Repe, B. (1998). Sodobna zgodovina, Zgodovina za 4. letnik gimnazij. Ljubljana: Modrijan.*

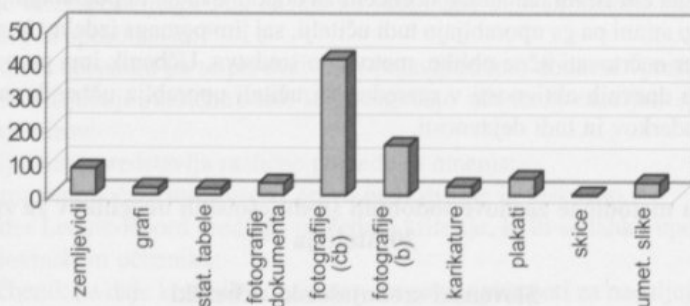
Slovenska učbenika sta klasična učbenika in vsebujeta časovno preglednico dogodkov na začetku vsakega poglavja, učbenik iz leta 1995 pa vsebuje še umetniško sliko in citat. Vsaka tema ima na koncu naloge za ponovitev učbeniške vsebine (učbenik iz leta 1995 ne vsebuje nalog pri vsaki temi), učbenik iz leta 1998 pa ima pri skoraj polovici tem tudi razložene pojme.

Učbenik iz leta 1995 vsebuje bogato in različno *slikovno gradivo*, ki je vzeto iz različne literature (seznam literature je na koncu učbenika), za slovensko zgodovino pa tudi iz slovenskih arhivov in muzejev. Vsaka tema vsebuje slikovno gradivo (fotografije, zemljevide, umetniške slike, plakate, statistične tabele, skice itd.) in je predvsem ilustracija in poglobitev učbeniške vsebine. V učbeniku iz leta 1998 pa je slikovno gradivo drugačno kot v učbeniku iz leta 1995 in je zbrano iz različnih arhivov in muzejev. Najštevilčnejše so fotografije, zemljevidi, potem pa umetniške slike, fotokopije dokumentov, karikature itd. Ob slikovnem gradivu so podane še dodatne informacije.

Učbenik iz leta 1995 vključuje *odlomke iz primarnih dokumentov* (pričevanja, referati, govori) in *sekundarnih virov* (strokovna literatura in literarna dela), vendar jih je malo. Posebno vrednost imajo tudi fotografije oz. fotokopije, ki prikazujejo naslovne strani originalnih dokumentov (pogodbe, časopisne strani ipd.) v francoskem, nemškem, italijanskem ali slovenskem jeziku, vendar pa zaradi premajhne velikosti niso vsa berljiva. Vsi odlomki še dodatno konkretizirajo in ilustrirajo učbeniško vsebino. Učbenik iz leta 1998 pa ne vsebuje odlomkov iz zgodovinskih virov, manj je vključenih tudi fotokopij originalnih strani iz časopisov, uradnih listov in drugih dokumentov. Posebnost novejšega učbenika pa so grafične predstavitve podatkov oz. besedne sheme v preglednicah ali v barvnih kvadratih ter časovne preglednice, ki poenostavljajo učbeniško vsebino.

²¹ <http://www.glasnet.ru/~euroclio> (History textbooks all over Europe. Van der Leeuw-Roord, J. (1996). What makes a good textbook?, str. 10, Internet: julij 1999) Avtorica Joke van der Leeuw-Roord ugotovlja, da učbeniki, ki so zelo cenjeni, niso uporabljeni v razredu ali obratno. Meni, da je pisati kriterije za dober učbenik zelo nevarno. Tudi če učbenik ustreza vsem kriterijem, je lahko zelo slab ali obratno. Zato pa meni, da je dober učbenik mešanica objektivnih kriterijev in osebnih izkušenj. Avtorji učbenikov iščejo idealno ravnotežje med zgodovinskimi viri, ki jih vključujejo in temeljnim besedilom. Tudi naloge, ki jih avtorji dodajo, so zelo pomembne za upoštevanje načela individualizacije in diferenciacije. Seveda pa je velika težava, kako postaviti dobra vprašanja. Nekateri skušajo upoštevati Bloomovo taksonomijo, vendar pa še vedno prevladujejo spominska vprašanja oz. vprašanja obnavljanja snovi. Drugi pa poskušajo postaviti vprašanja na različnih nivojih mišljenja.

Spodnji graf prikazuje vrste slikovnega gradiva pri dveh predstavljenih slovenskih učbenikih:



Npr. učbenik iz leta 1995 vsebuje pri 18 temah (skupaj 30 tem) *ponovitvena vprašanja* na koncu tem. Nanašajo se na učbeniško vsebino, ne pa na slikovno gradivo. Vsa vprašanja so krajša vprašanja s prostimi odgovori oz. krajše esejske naloge. Učbenik ne nakazuje aktivnega dela učencev, ampak omogoča, da učitelji sami izberejo metode in oblike dela ter različne dejavnosti. Pri učbeniku iz leta 1998 pa se ponovitvene naloge, ki so na koncu vsake teme, nanašajo na vsebino učbenika in so krajše naloge s prostimi odgovori oz. krajše esejske naloge ter preverjajo znanje in razumevanje učbeniške vsebine ter tudi samostojno razmišljanje, vendar pa le delno usmerjajo učence k samostojnemu delu.²²

V Sloveniji so delovni zvezki z različnimi nalogami sestavni del učbenika, zato so učbeniki še vedno bolj klasični kot podelovni. Delovni zvezki tako dopolnjujejo slovenske učbenike in omogočajo številne možnosti za samostojno in diferencirano delo učencev v srednji šoli, saj vključujejo na eni strani naloge objektivnega tipa, na drugi strani pa tudi krajše naloge prostih odgovorov in naloge, ki se nanašajo na zgodovinske vire.²³

Da bi bila metodična zasnova slovenskih učbenikov boljša, bi morali vsebovati več nalog, ki bi se nanašale na pisne ali slikovne vire, več nalog na dodatno literaturo in tudi primere maturitetnih nalog.

Francoski srednješolski učbeniki

Številne francoske založbe kot so npr. Bordas, Hatier, ABC Bréal, Hachette, Magnard, Nathan izdajajo učbenike za zgodovino, zato morajo šole oz. učitelji izbrati ustreznega učbenika. V nadaljevanju sta predstavljena dva podelovna učbenika za zgodovino 20. stoletja: *Histoire Term. (1995). Collection J. Marseille. Nathan* in *Histoire Terminale. (1998). Collection J. Marseille. Nathan*.

Po zunanji strukturi sta podobna slovenskim učbenikom, še posebej glede formata in barvnega slikovnega gradiva. V uvodnem delu obeh učbenikov je uvod avtorja o namenu

²² Vsebinski poudarki oz. vsebinski cilji učbenika podajajo tudi kriterije za preverjanje učnih dosežkov. »Učna tema dobi torej preko ciljev svojo učno usmerjenost in smiselnost. Pri kratkoročnem načrtovanju pouka se opiramo tudi na zasnovo učbenika in njegova izhodišča. Iz njegovih preverjalnih vprašanj dobimo osnovo za naše preverjanje znanja v razredu.« Pa tudi na maturi. Trojar, Š. (1997). Tekoče utrjevanje in dolgoročno preverjanje znanja pri pouku zgodovine. V: Zgodovina v šoli. Letnik VI. Št. 4, str. 47.

²³ V Veliki Britaniji posebnih delovnih zvezkov, ki bi dopolnjevali učbenike, ni. V Franciji pa izdajajo delovne zvezke z različnimi nalogami založbe, ki izdajajo učbenike, ki ne vsebujejo posebnih nalog za učence.

učbenika, kazalo vsebine in tudi odlomki iz učnega načrta. Seznam revij in izdajateljjev dodatnega gradiva, ki so dovolili izdajo slikovnega in pisnega gradiva, je lahko na začetku ali pa na koncu učbenika. Na koncu učbenikov je tudi biografija pomembnih zgodovinskih osebnosti, indeks ključnih besed, pojmov ter kratic.²⁴

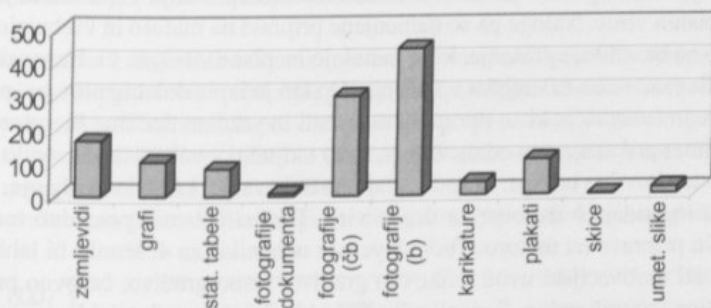
Glavni namen francoskih učbenikov je dati učiteljem in učencem delovni pripomoček, uporaben v razredu in za samostojno delo; predstaviti na jasn način glavne probleme, ki se jih morajo učenci naučiti za maturo; zjeti učni program s strukturiranim prikazom; predstaviti besedilo tako, da se lahko učenci z lahkoto znajdejo, učitelju pa morajo prepustiti svobodno didaktično-metodično izbiro.

Oba učbenika v uvodu na kratko predstavljata zasnovu učbenika, tako da je uporaba enostavna. Jezik in stil pisanja sta enostavna ter prilagojena učencem srednjih šol.

Metodična struktura v francoskih učbenikih je zelo natančno oblikovana. Oba učbenika imata v uvodu v vsako poglavje uvodno besedilo (učbenik iz leta 1995 vsebuje krajši odlomek iz literarnega dela), seznam tem v poglavju in motivacijsko fotografijo.

Francoska učbenika vsebujeta bogato *slikovno in pisno gradivo*. Prevladujejo barvne fotografije, črno-bele fotografije, zemljevidi, grafi in plakati. Učbenika vsebujeta tudi karikature, umetniške slike, statistične tabele. Posebnost so časovni trakovi, ki predstavljajo glavne dogodke pri posameznih temah (učbenik iz leta 1998).

Spodnji graf prikazuje vrste slikovnega gradiva pri francoskih učbenikih:²⁵



Posebnost učbenikov založbe Nathan pa so tudi zemljevidi, ki so na prvi notranji in zadnji notranji stranici. Na prvi notranji stranici učbenika je zemljevid Evrope ali sveta za leto, kjer se začne učbeniška vsebina in na zadnji notranji stranici učbenika ravno tako zemljevid sveta ali Evrope za leto, kjer se konča učbeniška vsebina.

Učbeniki vsebujejo različne naloge za utrjevanje in ponavljanje, ki omogočajo diferenciacijo in navajajo učence na samostojno delo. Npr. učbenik iz leta 1998 vsebuje več vprašanj, ki se nanašajo na pisne vire, učbenik iz leta 1995 pa več nalog, ki se nanašajo na učbeniško vsebino. Učbenik iz leta 1998 vsebuje manj krajših nalog s prostimi odgovori in manj predlogov za esejske naloge. Oba učbenika vsebujeta naloge v uvodu in v zaključku vsake teme. V uvodu vsebujeta eno vprašanje, ki se navezuje na celotno temo, v zaključku pa izpitne tipe nalog.

²⁴ Učbenik iz leta 1995 ima 350 strani. Format 21x27 cm. Učbenik iz leta 1998 ima 357 strani. Format 21x27 cm.

²⁵ Slikovno gradivo je prikazano za tri francoske učbenike: Histoire terminale. (1992). Collection A. Gautier. Rosny Cedex: ABC éditions Bréal; Histoire Term. (1995). Collection J. Marseille. Nathan in Histoire Terminale. (1998). Collection J. Marseille. Nathan.

Metodična kvaliteta francoskih učbenikov je precejšnja, saj različne naloge in predlagani sezname dodatne literature v učbenikih omogočajo diferenciacijo, skupinsko in samostojno delo učencev ter omogočajo različne aktivne metode dela (npr. metodo dela s slikovnim gradivom, metodo pisanja esejev, metodo dela s pisnimi viri itd.).

Posebnost francoskih učbenikov je tudi, da imajo na koncu učbenika še dodatne naloge, ki so namenjene pripravi za maturo. Učbenik iz leta 1998 vsebuje tudi splošne informacije o maturi iz uradnega dokumenta iz leta 1996 (navodila o pisanju esejske naloge, o pisanju sestavka, kjer se proučujejo različni viri, o pisanju komentarja na en zgodovinski vir in informacije o ustnem delu mature).

Konkretni primer didaktično-metodične strukture teme pa je predstavljen v nadaljevanju za temo hladna vojna iz učbenika iz leta 1995. Tema Hladna vojna 1945-62 je predstavljena na 14 straneh.

Uvodni del vključuje dva barvna plakata (plakat proti ZDA in plakat proti SZ); uvodno besedilo; načrt teme s štirimi podtemami; seznam pojmov (hladna vojna, zavezitev, Ždanova doktrina, Ljudska demokracija, Miroljubna koeksistenca, masivne represalije, stopnjevani protiudarec), ključno vprašanje: Kakšne so bile odgovornosti ZDA in SZ pri začetkih in razvoju hladne vojne? in časovno preglednico dogodkov 1947-1959. Osrednji del vsebuje štiri obširne didaktične poudarke oz. probleme, ki so še naprej razčlenjeni (Izvori hladne vojne; Krize hladne vojne 1948-53; Obdobje popuščanja; Ravnotežje terorja). Zaključni del sestavljajo dosje in naloge. Dosje vsebuje temo Nemško vprašanje 1945-62 in je sestavljen iz primarnih pisnih virov. Naloge pa so namenjene pripravi na maturo in vsebujejo vprašanja, ki se nanašajo na besedilo; vprašanja, ki se nanašajo na pisne vire (oz. t.i. francoski komentar virov) in predlagane teme za esejska vprašanja. Dodan je izpis dokumentov oz. pisnih virov, oseb, datumov in besedišča, ki so uporabljeni v temi in seznam dodatne literature in filmov.

Tudi ta primer prikazuje eno od možnosti, kako vključiti v učbeniško besedilo slikovno in pisno gradivo ter številne naloge, ki spodbujajo, raziskovanje, kritično mišljenje, omogočajo diferenciacijo in podajajo napotke za druge vire. Takšen učbenik posredno tudi nakazuje način pouka in priprave na maturo. Tudi slovenski učbeniki (za 4. letnik) bi lahko pri vsaki temi vključevali motivacijski uvod (slikovno gradivo, pisno gradivo, časovno preglednico), na koncu pa tipe izpitnih nalog. Sedanji učbeniki vključujejo uvodni del le pri poglavjih. Na koncu učbenika bi bili lahko razloženi pojmi, kratice in kratke biografije pomembnih osebnosti, seznam dodatne literature ter npr. dodatne naloge za pripravo na maturo.

Angleški srednješolski učbeniki

Angleške založbe izdajajo številne učbenike oz. različne učbenike za določeno starost učencev pri predmetu zgodovina. Pomembne založbe so Heinemann Educational, Nelson, Collins Educational, Longman, Cambridge University Press, Stanley Thornes, Oxford University Press. Šole izberejo učbenike, ki so napisani za določene učne načrte. Izbira učbenikov je prepuščena šolam oz. učiteljem.

Učbenikov za zgodovino 20. stoletja je izredno veliko za starost od 14. do 16. let in od 16. do 18. let. V nadaljevanju je predstavljen učbenik, ki ga uporabljajo učenci za pripravo na izpit GCSE (14. do 16. let): *Harrison, S. M. (1993). World Conflict in the Twentieth Century. Nelson.*

Predstavljena sta tudi dva učbenika, ki ju učenci pogosto uporabljajo za pripravo na izpit GCE (16. do 18. let): *Traynor, J. (1991). Europe 1890-1990, Challenging History. Nelson* in *Lowe, N. (1997). Mastering Modern World History. Hampshire and London: Macmillan.*

Prvi učbenik iz leta 1991 vključuje le evropsko zgodovino od leta 1890 do 1990, drugi učbenik iz leta 1997 pa svetovno zgodovino 20. stoletja.

Učbenika iz leta 1993 in 1997 sta podelovna, učbenik iz leta 1991 pa je delovni učbenik. Zunanja struktura učbenikov je podobna zlasti zaradi formata (učbenika iz leta 1993 in 1991) in pri vseh tudi zaradi črno-belega slikovnega gradiva.

Učbeniki v uvodnem delu vsebujejo uvodno besedo založbe, uvodno besedo avtorja, kazalo in tudi seznam vključenih zemljevidov (1993, 1997). V zaključnem delu učbeniki vsebujejo seznam ključnih besed in seznam založb, ki so dovolile objavo slikovnega in pisnega gradiva. Ne vsebujejo pa razloženih pojmov. Učbenik iz leta 1997 pa vsebuje tudi seznam dodatne literature za vsako poglavje v učbeniku.²⁶

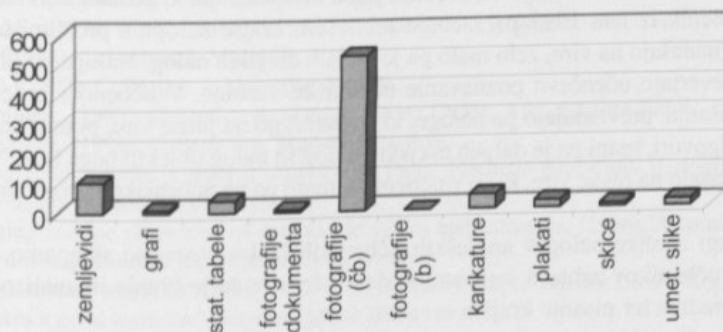
Angleški učbeniki so metodično dodelani. Vsako poglavje ima določeno metodično strukturo, ki je sestavljena iz uvodnega slikovnega in pisnega gradiva, temeljnega besedila in nalog.

Npr. *vsako poglavje* v učbeniku iz leta 1991 ima v uvodu sliko in uvodno besedilo ter se zaključí s ponovitvenimi vprašanji, med katerimi prevladujejo krajše naloge s prostimi odgovori in tudi objektivne naloge.

Npr. *vsaka tema* v učbeniku iz leta 1997 vsebuje splošni uvod v temo in didaktične poudarke, ki so zastavljeni problemsko oz. pogosto v obliki vprašanj. Glavni izrazi in pojmi so razloženi v besedilu in tudi pomembnejši stavki ter ključne besede so podčrtani. Na koncu teme so različne naloge, ki se nanašajo na učbeniško vsebino ali na različne pisne in slikovne vire.

Slikovno gradivo v angleških učbenikih je črno-belo. Značilnost slikovnega gradiva je, da predstavlja vizualno predstavitev obdobja, pojasnjuje in podpira besedilo ter razvija pri učencih spretnost opazovanja. V učbenikih prevladujejo fotografije, manj pa je zemljevidov, karikatur in statističnih tabel. Slikovno gradivo je manj zastopano kot pri francoskih in slovenskih učbenikih, razen pri učbeniku iz leta 1991.²⁷

Spodnji graf prikazuje vrste slikovnega gradiva pri vseh predstavljenih angleških učbenikih:



Slikovno gradivo predstavlja glavne osebnosti, prizore iz srečanj pomembnih zgodovinskih osebnosti in prizore iz različnih dogodkov (1991, 1993, 1997). Slikovno gradivo in pisni odlomki so primerni ter so usklajeni z učbeniško vsebino. Posebnost v učbeniku iz leta 1997

²⁶ Učbenik iz leta 1991 ima 365 strani. Format 19x24,5 cm. Učbenik iz leta 1993 ima 365 strani. Format 18,5x24,5 cm. Učbenik iz leta 1997 ima 522 strani. Format 15,5x23,5 cm.

²⁷ Npr. od 15 naključno izbranih angleških učbenikov za srednješolsko stopnjo (16. do 18. let), noben učbenik ne vsebuje barvnega slikovnega gradiva. Za nižjo stopnjo (pod 14 letom starosti) pa učbeniki vsebujejo barvno slikovno gradivo.

so fotografije, ki prikazujejo tudi krute prizore (ulične poboje, žrtve vojn, sestradano prebivalstvo, pobite ljudi ipd.). Fotografije prikazujejo žrtve vojn in pobite ljudi, zlasti v obdobju od leta 1945 do 1991. Učbenik iz leta 1991 ne vsebuje takšnih fotografij, medtem ko vsebuje učbenik iz leta 1993 tudi nekaj prizorov žrtev vojn po letu 1945. Takšnih fotografij pa franeoski in slovenski učbeniki ne vsebujejo.

Značilnost vseh angleških učbenikov je tudi, da vsebujejo *pisno gradivo* oz. veliko odlomkov iz pisnih virov, ki niso vključeni za ilustracijo učbeniške vsebine, ampak predstavljajo poglobitev učbeniške vsebine (učbenik iz leta 1991 in 1993) ali pa so vključeni v naloge (učbenik iz leta 1997).

Npr. učbenik iz leta 1993 vsebuje odlomke iz pisnih virov, ki navajajo učence na podrobni študij virov. Učenci imajo možnost upoštevati ne samo probleme, s katerimi se ukvarja zgodovinar, ampak tudi tiste s katerimi se soočajo osebe v preteklosti. Pisni viri so odlomki pričevanj ali poročil o dogodkih ali odlomki iz strokovne literature, ki vsebujejo interpretacije zgodovinarjev. Različne vrste virov (statistični, grafični, pisni) omogočajo vživljanje v preteklost. Posebno značilnost imajo teme z naslovom *Uporaba virov*, ki vsebujejo samo odlomke iz pisnih virov, naloge pa so postavljene direktno na te vire.

Slikovno in pisno gradivo sta usklajena z učbeniško vsebino ter povečujeta kvaliteto učbeniškega besedila in razumevanje pri učencih. Vsebina v pisnih odlomkih izpostavlja posebne dogodke, osebe in probleme obdobja ter omogoča, da učenci najdejo lastno pot skozi kompleksnost zgodovinskih problemov, preizkusijo lastno mnenje in širijo lastno zanimanje. Vprašanja na pisno gradivo in tudi deloma na slikovno gradivo pa spodbujajo ponovitve in utrjevanje učbeniške vsebine ter tudi zavedanje različnih interpretacij in pogledov o zgodovinskih dogodkih.²⁸ Tako naloge preverjajo poleg znanja in razumevanja, tudi analizo, sintezo in vrednotenje ter omogočajo diferenciacijo in samostojno delo učencev.

Naloge so v angleških učbenikih zelo pogoste in so namenjene utrjevanju in ponavljanju. Vključene so v učbeniško besedilo ali pa so na koncu tem ali poglavij.

Tako so npr. vprašanja pri učbeniku iz leta 1997 na koncu tem. Prevladujejo vprašanja s krajšimi odgovori, ki se nanašajo na vsebino teme in vprašanja, ki se nanašajo na zgodovinske vire. Učbenik iz leta 1993 pa vsebuje predvsem krajše naloge s prostimi odgovori in naloge, ki se nanašajo na vire, zelo malo pa je daljših esejskih nalog. Naloge, ki jih vsebujejo vse teme, preverjajo učenčevo poznavanje učbeniške vsebine. V učbeniku iz leta 1991 so različna vprašanja, prevladujejo pa naloge, ki se nanašajo na pisne vire, potem krajše naloge s prostimi odgovori, manj pa je daljših esejskih nalog in nalog objektivnega tipa. Naloge se v glavnem nanašajo na pisne vire, ki so v učbeniku, manj pa na učbeniško vsebino in na slikovno gradivo.

Na podlagi analize nalog v angleških učbenikih lahko posredno sklepamo, da pouk z uporabo teh učbenikov zahteva samostojno delo učencev, to je branje in analizo pisnega in slikovnega gradiva ter pisanje krajših esejskih nalog.

Zaključek

Na podlagi didaktične analize predstavljenih učbenikov za zgodovino 20. stoletja, ugotovimo, da je značilna kronološka razporeditev širokih tem. Široke teme so razporejene v različna obdobja, v obdobje pred prvo svetovno vojno, v prvo svetovno vojno, v obdobje med obema vojnoma, v drugo sveto-

²⁸ Povzelo po: Traynor, J. (1991). *Europe 1890–1990, Challenging History*. Nelson, str. vii.

vno vojno in v obdobje po letu 1945. Od leta 1901 do leta 1945 prevladujejo zgodovinski pregledi držav Italije, Nemčije, Španije, Japonske, Velike Britanije, Francije in ZDA. Vsebinska po letu 1945 pa je različno tematsko razčlenjena. Prevladujejo teme kot so npr. hladna vojna, vzhodni blok, zahodni blok, neuvrščenost, tretji svet in dekolonizacija. Med neevropskimi državami pa so v ospredju Koreja, Vietnam, Kitajska in Kuba.

Vsi učbeniki vsebujejo predvsem vojaško-politično zgodovino in družbeno-gospodarsko, redko pa znanost in tehnologijo, kulturo, delavsko gibanje, okolje, zgodovino vsakdanjega življenja ter pregled dogodkov v neevropskih državah. Največ gospodarskih, socialnih in kulturnih tem imajo slovenski in francoski učbeniki.

Zaključimo lahko, da imajo sodobni srednješolski učbeniki za zgodovino v Franciji in Veliki Britaniji pomembno metodično vlogo pri učnem procesu, saj vsebujejo številne aktivnosti za učence in tudi izpitne naloge. Ravno tako pa imajo tudi didaktično vlogo, saj predstavljajo osnovo za vsebinsko pripravo na zunanje srednješolske izpite (tudi v Sloveniji).

Slovenski pisce učbenikov bi lahko npr. uporabili francoske učbenike (založbe Nathan) za primer didaktično in metodično izpopolnjenega učbenika glede na evalvacijske kriterije, ki se uporabljajo za učbenike. Slovenski učbeniki bi lahko postali integrirani učbeniki, ki bi vključevali poleg osnovnega besedila tudi zgodovinske vire in različne aktivne naloge. Takšni učbeniki bi posredno omogočali kvaliteten pouk in tudi boljšo pripravo na maturo iz predmeta zgodovine v Republiki Sloveniji.

Literatura

- Cigler, N. (1997). Kakšen je dober učbenik, kako napraviti, izbrati in uporabljati učbenike. Seminar Sveta Evrope v Uppsali. V: Vzgoja in izobraževanje: Letnik XVIII. Št. 3, str. 34–36.
- Clary, M., Genin, C. (1991). Enseigner l'histoire à l'école? Paris: Hachette.
- Debeljak, D. (1996). Lažje na maturi. V: Didakta. Letnik VI. Št. 30–31, str. 30–33.
- Dvoržak, N., Gršič, D., Orlič, A. (1989). Metodični priručnik za nastavnika uz udžbenik povijesti čovjek u svom vremenu za VIII. razred osnovne škole. Zagreb: Šolska knjiga.
- Ferbar, J. (1992). Učbeniki za uk in pouk. V: Učbeniki danes in jutri. Prispevki s srečanja avtorjev učbenikov 11. septembra 1991. Ljubljana: DZS, str. 41–44.
- Harrison, S. M. (1993). World Conflict in the Twentieth Century. Nelson.
- Histoire 1^{re}. (1994). Collection J. Marseille. Nathan.
- Histoire Term. (1995). Collection J. Marseille. Nathan.
- Histoire Terminale. (1992). Collection A. Gautier. Rosny Cedex: ABC éditions Bréal.
- Histoire Terminale. (1998). Collection J. Marseille. Nathan.
- Histoire-Géographie. (2000). Cahier d'activités 2^e. Paris: Hachette éducation. Histoire-Géographie. (2000). Travaux dirigés 2^{de}. Paris: Hatier.
- History teaching and the promotion of democratic values and tolerance. (1996). A handbook for teachers. Strasbourg: Council for Cultural Co-operation.
- <http://www.glasnet.ru/~euroclio> (History textbooks all over Europe. Van der Leeuw-Roord, J. (1996). What makes a good textbook?. Internet: julij 1999).
- Lowe, N. (1989). Mastering Modern World History. Hampshire and London: Macmillan.
- Malič, J. (1992). Vloga učbenika pri pouku. V: Učbeniki danes in jutri. Prispevki s srečanja avtorjev učbenikov 11. septembra 1991, Ljubljana: DZS, str. 33–40.
- Marsh, C. J. (1993). Key concepts for understanding curriculum. London: The Falmer Press.
- Meeting of experts on educational research on the learning and teaching of history. (1995). Secretariat Report. Strasbourg: Council for Cultural Co-operation.
- Moniot, H. (1993). Didactique de l'histoire. Paris: Nathan.
- Poljak, V. (1974). Didaktika. Ljubljana: DZS.
- Poljak, V. (1983). Didaktično oblikovanje učbenikov in priročnikov. Ljubljana: DZS.
- Puklek, M. (1996). Učenje pojmov in učbeniki na prehodu s konkretno-logične na formalnologično stopnjo mišljenja. V: Sodobna pedagogika. Letnik 47. Št. 5–6, str. 291–305.

- Repe, B. (1995). Naša doba. Oris zgodovine 20. stoletja, učbenik za 4. razred gimnazije. Ljubljana: DZS.
- Repe, B. (1998). Sodobna zgodovina, Zgodovina za 4. letnik gimnazij. Ljubljana: Modrijan.
- Strokovnik. (1997). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Traynor, J. (1991). Europe 1890–1990, Challenging History. Nelson.
- Trojcar, Š. (1994). Vloga delovnega učbenika zgodovine v učnem procesu. V: Zgodovina v šoli. Letnik III. Št. 1, str. 43–48.
- Trojcar, Š. (1997). Tekoče utrjevanje in dolgoročno preverjanje znanja pri pouku zgodovine. V: Zgodovina v šoli. Letnik VI. Št. 4, str. 42–49.
- Vrbetić, M. (1983). Kako učiti istoriju. Metodički priručnik. Beograd. Zavod za udžbenike in nastavna sredstva.
- Weber, T. (1993). Zgodovinski učbeniki, njegova didaktična zasnova, tipi učbenikov in delo z njimi. V: Zgodovina v šoli. Letnik II. Št. 3, str. 20–35.

Summary

Methodic Structure of Modern High-School History Textbooks

Danijela Trškan

Beside text, a modern textbook on history also includes a rich variety of pictorial material, written sources, notions, temporal tables and different exercises that enable students to work actively and independently.

Contemporary 20th century history textbooks include numerous B&W and color photographs, posters, caricatures, maps, graphs, statistical tables, etc., with additional information on historic events and personages. Pictorial material in textbooks usually serves to motivate the pupil, or to illustrate and provide additional information on a given subject, whereas in workbooks it is contained in different assignments.

A special feature of French and British textbooks on history are paragraphs taken from written sources that bring different interpretations of the same events, therefore providing concretization and further information on a subject. These written sources can either be primary (such as witness accounts, memoirs, speeches, reports, etc.) or secondary (interpretations from technical literature) and serve for a better understanding of historic events and, most often, provide the basis for assignments that require analysis, comparison, synthesis and evaluation of these sources.

Slovene textbooks, on the other hand, contain an abundance of rich pictorial material (in color) but fewer written sources that could provide additional information. Even though numerous assignments in the textbooks could refer to the rich pictorial material or additional written segments, this task has been transferred to workbooks. Slovene textbooks could therefore contain more assignments dedicated to repeating a given theme, or to the work method utilizing historic sources.

Slovene textbooks on history primarily contain shorter assignments with open-type answers, or short compositions related to a given subject. Aside from short thematic compositions, French and British textbooks, on the other hand, have mostly assignments that refer to written sources or passages from documents, and occasionally to pictorial sources and essay questions.

So far, assignments in Slovene textbooks verify mostly lower cognitive elements, or knowledge and comprehension of the textbook contents; if they contained other types of assignments (such as alternative exercises, source verification, thematic compositions), however, they could serve to verify higher cognitive processes as well. Textbooks could thus become the basis for individual or group work. And if they also contained a list of additional bibliography, films and website addresses in connection to textbook themes they could help students to become accustomed to additional independent work.